

Tilburg University

[Review of Jacobi, Friedrich Heinrich: Briefwechsel. Gesamtausgabe. Reihe I: Text, Band 4: Briefwechsel 1785. Nr. 1108–1306. Nachtrag zum Briefwechsel 1764–1784, Albert Mues, Gudrun Schury und Jutta Torbi (Hrsg), Stuttgart-Bad Cannstatt 2003]

Jonkers, Peter

Published in:
Tijdschrift voor Filosofie

Publication date:
2003

Document Version
Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Jonkers, P. (2003). [Review of Jacobi, Friedrich Heinrich: Briefwechsel. Gesamtausgabe. Reihe I: Text, Band 4: Briefwechsel 1785. Nr. 1108–1306. Nachtrag zum Briefwechsel 1764–1784, Albert Mues, Gudrun Schury und Jutta Torbi (Hrsg), Stuttgart-Bad Cannstatt 2003]. *Tijdschrift voor Filosofie*, 65(3), 569.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

F.H. Jacobi, *Briefwechsel 1785. Nachtrag zum Briefwechsel 1764-1784 (Gesamtausgabe. Briefwechsel, Reihe 1, Band 4)*. Herausgegeben von A. Mues, Gudrun Schury und Jutta Torbi. Frommann-Holzboog, Stuttgart Bad-Cannstatt, 2003, 24,5x17,5, XV-414 p., € 265,-.

Deze vierde band van de uitgave van Jacobi's correspondentie, die hoofdzakelijk de brieven uit het jaar 1785 bevat, laat een sterke toename van zijn schriftelijke contacten zien. De verklaring hiervoor is enerzijds dat Jacobi in dit jaar zijn reeds langer bestaande briefwisseling met Hamann, Goethe, Amalia von Gallitzin e.a. voortzet of (in het geval van Hamann) intensiveert, en anderzijds dat 1785 het jaar is waarin zijn *Spinozabrieven* verschijnen, een werk waarmee hij de hele Duitse intellectuele wereld heftig in beroering brengt. Als Goethe een kleine dertig jaar later in zijn *Wahrheit und Dichtung* op deze gebeurtenis terugblijkt, schrijft hij dat de *Spinozabrieven* het effect hadden van een explosie, die de geheimste verhoudingen van waardige mannen aan het licht bracht en tot voorwerp van gesprek maakte. Deze vierde band van Jacobi's briefwisseling bevat zowel de correspondentie direct voorafgaand aan de publicatie van de *Spinozabrieven* als de eerste reacties daarop. Bovendien zijn een aantal daarvan afkomstig van vooraanstaande intellectuelen als Herder, Goethe en Hamann. Zij hebben vragen over de juistheid van Jacobi's Spinoza-interpretatie en over de opportuniteit van zijn mededeling dat Lessing een spinozist was; verder vinden zij dat Jacobi de betekenis van zijn notie 'geloof' moet verhelderen, omdat deze voor meerdere uitleg vatbaar is; tenslotte waarschuwen zij hem ervoor dat de voormannen van de Verlichting in Berlijn (en uiteraard Mendelssohn in de eerste plaats) woedend zijn over de publicatie van de *Spinozabrieven*. Jacobi reageert uitvoerig op de meeste vragen en opmerkingen, wat een hulp kan zijn bij de interpretatie van de *Spinozabrieven*. Omwille van al deze factoren is dit deel van de uitgave van Jacobi's briefwisseling van bijzonder filosofisch belang.

Zoals ook bij de reeds eerder verschenen banden het geval was, is deze uitgave met veel zorg gemaakt. Achteraan is een uitgebreid personenregister opgenomen, evenals een lijst met correcties t.b.v. band 2. Verder bevat deze band een aanvulling op de reeds eerder verschenen correspondentie uit de jaren 1764 tot 1784. Het is jammer dat deze uitgave alleen de *tekstband* levert. Zoals ook bij de publicatie van de andere delen van Jacobi's correspondentie het geval was, moet de lezer nog wachten op de band met het volledige notenapparaat. Zeker voor de bestudering van brieven zijn deze noten nagenoeg onontbeerlijk. In het verleden lagen er soms meerdere jaren tussen de publicatie van de tekstband en het verschijnen van de daarbij behorende band met het notenapparaat. Te hopen valt dat dit nu niet opnieuw het geval zal zijn.

P. Jonkers